

ETNOPEDAGOŠKI PRIKAZ TRADICIJSKIH DJEČJIH IGARA S MAJEVICE

Adnan TUFEKČIĆ
Filozofski fakultet u Tuzli

Sažetak: Tradicionalne dječje igre zauzimaju jedno od najznačajnijih mjesta u etnopedagoškom proučavanju odgoja u domeni tradicijske kulture. Posredstvom igre u narodnoj pedagogiji djetetu se približavala bit narodnih običaja, ostvarivalo se navikavanje na ponašanja prema utvrđenim pravilima. Igre su činile i osnovni sadržaj sekundarne socijalizacije mladih. U radu su dani etnopedagoški opisi tradicijskih dječjih igara, koji su prikupljeni u okviru terenskog istraživanja na području nekoliko naselja na planini Majevice u sjeveroistočnoj Bosni. Igre koje se opisuju u radu jesu: igra treske, igra titaraka, igra kamenčića, igra topova, igra kúća, igra zvrk, igra baćeta, igra piriza, igra žmirke i igra beba.

Ključne riječi: tradicijski odgoj, tradicijske igre, planina Majevice, igra treske, igra titaraka, igra kamenčića, igra topova, igra kúća, igra zvrk, igra baćeta, igra piriza, igra žmirke, igra beba

Uvod

Jedna od najvažnijih pojava koje su neposredno povezane s narodnim, tj. tradicijskim odgojem jest dječja igra. Igra je svojevrsna ljudska aktivnost koja je u svim vremenima bila jedno od najznačajnijih područja odrastanja i odgajanja djece i mladih. „Tamo gdje se individua razvija iz osobnih unutarnjih pobuda, bez spoljne prisile i nametanja, tamo gdje se bez izvanjskog cilja potvrđuje i manifestira, učvršćuje i razvija ličnost, tu imamo posla s pravim počecima igre i igranja“ (Slatina, 2005.: 267). Igre imaju veliko značenje u odgoju djece zbog toga što su u njima tijesno povezane najrazličitije dječje aktivnosti. „U igri i igranju snažno sudjeluje tzv. autonomna motivacija. U njima se, dakle, pojavljuje niz različitih nagonskih kretnji koje potječu iz različitih sistema ponašanja. Kretnje,

radnje i operacije koje se pojavljuju u igranju imaju poseban motivacijski izvor“ (Slatina, 2005.: 267). Uloga je igre u razvoju dosjetljivosti i okretnosti kod djece velika, a osim toga igre imaju i umjetničko-izražajni karakter. Igre su i najefikasnije sredstvo odgajanja u dječjim subkulturama.

Posredstvom igre u narodnoj pedagogiji djetetu se približavala bit narodnih običaja, ostvarivalo se navikavanje na ponašanja prema utvrđenim pravilima. Igre su za djecu uvijek bile ozbiljna aktivnosti; to su svojevrsni odgojni sati. One su, između ostalog, pripremale djecu za rad i radne obveze, tj. pripremale su ih za život odraslih. Djeca se počinju igrati vrlo rano, gotovo čim se rode, svojim prstićima, maminom kosom i sl. Zahvaljujući igri dijete upoznaje sebe samo korak po korak, a zajedno s igrom u njegov život ulazi umjetnost i ljepota. Za igru se može reći i to da je ona najvažniji sadržaj koji ispunjava dječju sredinu. Zbog toga je dječja subkultura u tradicijskoj kulturi uvijek bila snažan faktor samoodgoja i uzajamnog odgoja mlade generacije. Djeca su oduvijek međusobno imala svoj „moralni kodeks“. U dječjoj se sredini primjenjuju originalne mjere pedagoškog utjecaja, svojevrsna sredstva intelektualnog razvoja, metode stimuliranja stvaralačke aktivnosti i amaterizma itd. Dječja je sredina u narodnoj pedagogiji odgojni faktor nevjerojatne snage. Po svoj prilici kao rezultat oponašanja odraslih, u dječjoj su se sredini u svojevrsnom prelamanju pojavile mnoge metode samoodgajanja i samoobrazovanja. U tradicionalnim igračkama, u načinu njihove izrade, u njihovoj namjeni i značenju susreću se djeca i odrasli, djetinjstvo čovječanstva i suvremenost. Karakteristika je tradicionalnih igračaka to da su ih djeca ili sama ili uz manju pomoć odraslih izrađivala, i to od različitih materijala iz prirode. To je nužno vodilo k razvoju kreativnosti i spretnosti kod djece (Волков, 1999.).

Kao raznovrstan oblik aktivnosti djeteta, tradicijska je igra povezana s pje-smom, plesom, pljeskanjem, bajkama, zagonetkama, brzalicama, recitiranjem, bacanjem kamenčića i drugim oblicima narodnog stvaralaštva kao sredstvima narodne pedagogije. Igra je tako posebna životna škola koja poučava dijete odnosima s drugim ljudima, prije svega sa starijom djecom pa onda i s odraslima.

U tradicijskoj se igri najbolje i u potpunosti izražavaju osobitosti narodnog odgoja kao što su kontinuitet (neprekidnost), masovnost, kompleksnost, prirod-nost i cjelovitost. Važno je još i to da se kroz proces igre djeca rano uključuju u samoodgoj, koji se odvija bez unaprijed utvrđenih ciljeva, stihijski. Ciljevi izra-staju, definiraju se u samom procesu igre, s njim su u vezi i potpuno u skladu s mogućnostima, rezultatima i postignućima. Igre su tako značajne za čovjekovu sudbinu da se prema njima mogu suditi i prosuđivati ličnost, karakter, interesi, sklonosti, sposobnosti i stavovi čovjeka. Igre nisu tek pusta zanimacija. One su, kako je to već istaknuto, za djecu prava životna škola (Волков, 2004.).

Suvremena bi pedagogija trebala uvijek iznova procjenjivati i analizirati odgojnu ulogu tradicijskih narodnih dječjih igara s ciljem njihove zastupljenosti u

odgojno-obrazovnom procesu u školama. Pritom ona mora polaziti od spoznaja o tradicijskim dječjim igrama koje dolaze iz područja etnopedagogije¹.

Etnopedagoško istraživanje tradicijskih dječjih igara

U istraživanju koje smo proveli naše je zanimanje bilo usmjereno na terensko prikupljanje opisa igara koje su bile najviše prisutne u životu djece u prvoj polovici XX. stoljeća. Istraživanje smo usmjerili prema manjoj, prostorno i kulturno homogenoj sredini koju čini skupina seoskih naselja na planini Majevidi, u sjeveroistočnoj Bosni.²

Cilj je istraživanja bio prikupljanje podataka o nazivima tradicijskih igara, njihovim opisima, kao i nazivima rekvizita i igračaka.

U istraživanju smo se koristili metodom studije slučaja mjesta s elementima terenske metode za proučavanje kulture (Kreč i sur., 1972.: 363). Metoda studije slučaja mjesta s elementima terenske metode jest „način organizovanja socijalnih podataka sa ciljem da se sačuva jedinstven karakter objekta koji se proučava“ (Gud i Het, 1966.: 313). Socijalnu cjelinu u našem slučaju čini skupina seoskih naselja na planini Majevidi. Na ovu cjelinu ne možemo gledati kao na socijalni objekt koji je potpuno zatvorena jedinica. Dakle, metoda se studije slučaja mjesta „ne može zamisliti kao zahvatanje jedinice, već kao pokušaj da se kao socijalna jedinica obuhvate one karakteristike koje su značajne za naučni problem o kome je reč“ (Gud i Het, 1966.: 314). U našem slučaju to su dječje igre u tradicijskom bosanskohercegovačkom društvu. To nam je i odredilo gledište s kojeg smo prikupljali podatke. Tehnika kojom smo se koristili u okviru ove metode jest intenzivni intervju. To znači da smo relevantne podatke prikupljali postupkom intervjuiranja u direktnom kontaktu s kazivačima (respondentima).

Intervju u kontekstu našeg istraživanja ima posebne prednosti s obzirom na to da je starosna struktura kazivača bila takva da bi se vrlo teško mogla upotrijebiti anketa. Provođenje intervjuja u našem slučaju podrazumijeva i upotrebu tzv. individualnoga i grupnog intervjuja. Instrument kojim smo se služili u okviru ove metode jest protokol intervjuja. Sadržaj protokola predstavlja izvor informacija

¹ Etnopedagogija je interdisciplinarna grana znanosti i sastavnica pedagogije koja proučava tradicionalni narodni odgoj i iznalazi mogućnosti primjene rezultata do kojih dolazi u kreiranju suvremenih odgojno-obrazovnih sistema. Više o etnopedagogiji vidjeti u radu: Tufekčić, A. (2009), „Etnopedagogija kao znanstvena disciplina“, koji je objavljen u časopisu *Školski vjesnik*, vol. 58, br. 3, str. 265-279.

² Majevidica je „64 km dug planinski lanac u sjeveroistočnoj Bosni, između Posavske ravnice na sjeveroistoku, Drine na jugoistoku, Spreče na jugu i jugozapadu i Tinje na zapadu i sjeverozapadu. Dolina Gnjice i Kovačice dijeli ga na sjeverozapadni i jugoistočni dio; oba se pružaju od sjeverozapada prema jugoistoku. U sjeverozapadnom dijelu najviši su vrhovi: Međednik (843 m), Okresanica (815 m), Stolice (915 m) i Muzeljska kosa (898 m)“ /*Enciklopedija Jugoslavije* 5, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1957., str. 598/.

koje ćemo dobiti intervjuom i kojima se koristimo u obradi podataka (Mužić, 1973.: 258). U istraživanju smo se služili nevezanim razgovorom, koji nam omogućuje lakše ostvarivanje kontakta s kazivačima. U tijeku samog intervjua istovremeno smo provodili pismeno prikupljanje podataka, a ondje gdje su za to postojale mogućnosti vršili smo fotosnimanje i snimanje videokamerom, kada to nije utjecalo na kazivača i „čistoću“ i tijek intervjua.

Kada je riječ o uzorku istraživanja, onda ovdje, uvjetno, treba razlikovati nekoliko različitih objašnjenja uzorka. U prvom objašnjenju govorimo o teritorijalnom uzorku. U tom smislu uzorak našeg istraživanja čini skupina seoskih naselja na padinama planine Majevice u sjeveroistočnoj Bosni. Radi se o naseljima s bošnjačkim (Zahirovići, Memići), hrvatskim (Straža) i srpskim stanovništvom (Jasenica). Naselja nisu međusobno izmiješana u smislu etničke i religiozne pripadnosti, ali su prostorno u neposrednoj blizini jedna drugima i međusobno su povezana.

Drugo objašnjenje uzorka odnosi se na broj i kategoriju kazivača (respodenata) u intervjuu. S obzirom na to, uzorak našeg istraživanja činili su žene i muškarci u navedenim naseljima koji su rođeni do 1945. godine.

Opis igara

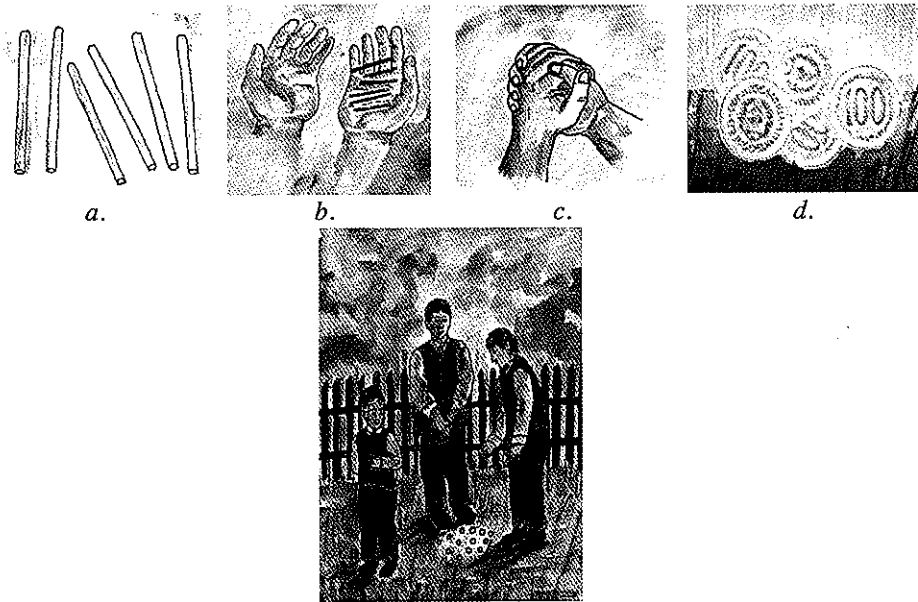
U tradicionalnom društvu najvažnija aktivnost u djetinjstvu bilo je postupno uključivanje u svakodnevne poslove u obitelji. Zbog toga igra i igranje nisu bili zasebne dječje aktivnosti koje su podrazumijevale zasebno vrijeme. One su više bile prateći dijelovi cjelokupnih radnih aktivnosti djece. Ovo se, naravno, nije odnosilo na nekakvu djecu, koja još nisu bila sposobna za rad. Ta djeca uglavnom su se igrala u blizini svojih kuća i kod njih su dominirale igre koje nisu imale neka najbitnija svojstva organizirane igre s pravilima. Danas je vrlo teško doći do detaljnijih opisa ovih aktivnosti. Zbog toga ćemo ovdje najveću pažnju posvetiti tradicionalnim igrama iz perioda srednjega i kasnog djetinjstva, tj. iz onog perioda kada su igre bile organizirane. Prostor za sve ove igre bila je priroda, a ponajčešće pašnjaci i livade koji su bili *paše za marvu*³. Igračke i različite rekvizite koji su upotrebljavani u igrama prigodno su izrađivala sama djeca, i to uglavnom od prirodnog materijala (najčešće drva, kravlje i kozje dlake, zemlje, voća i sl.), dok se pedesetih godina XX. stoljeća pojavljuje i metalni novac kao rekvizit u igrama. Kod njihova opisa navest ćemo igre koje su bile karakteristične za pojedini spol i takozvane zajedničke igre, tj. one u kojima su sudjelovali i dječaci i djevojčice.

Igra **TRESKE** – ovo je u prvim desetljećima XX. stoljeća bila zajednička igra, dakle u njoj su sudjelovali i dječaci i djevojčice. Za igru je bilo potrebno

³ Marva – stoka, domaće životinje.

nasjeći nekoliko *klipića*⁴, koji se u tijeku igre prebacuju iz ruke u ruku a zatim se ispuste na zemlju (slika 1.a i 1.b). Pobjednik je u igri bilo ono dijete kojem više *klipića* ostane na dlanovima, tj. kojem najmanje *klipića* spadne s dlanova na zemlju. Krajem četrdesetih i početkom pedesetih godina u igru *treske* kao rekvizit se uvodi metalni novčić, *oni dinari bili*, i tada ovo postaje isključivo muška igra, koja se uglavnom igrala u paru. Znači, umjesto *klipića treskali su se dinari*. Metalni bi se novčići prvo *zatresli u obje šake*, a zatim bacali na zemlju (slika 1.c). Prije nego što novčići padnu na zemlju, jedno dijete izgovori riječ *tura*, a drugo *jazija*⁵. Pobjednik u igri bio je određen time jesu li novčići koji su pali na zemlju pokazali više *tura* ili *jazija*: *Igrala se ona treska: imaju ture, imaju jazije. Treskali se dinari, pa kažeš: „Moje jazije“, a onaj kaže: „Moje ture“, pa ako ima više tura, on odnese sve* (slika 1.d).

Slika 1. Igra treske⁶

- ⁴ Kurzivom su napisane sve riječi, pojmovi, termini, sintagme i kazivanja što se odnose na narodni govor kojim su se koristili naši kazivači, a koji u ovom radu čine integralni dio teksta.
- ⁵ Tura/jazija (tur.) – u dječjoj igri bacanje kovanog novca uvis i pogađanje hoće li novcu kad padne na zemlju biti gore okrenuta strana s oznakom ture, grba ili lika vladara, ili strana na kojoj je naznačen broj (jazija) vrijednosti novca (Škaljić, 1989.: 624).
- ⁶ Autor crteža dječjih igara doskorašnji je student Odsjeka za pedagogiju i psihologiju Filozofskog fakulteta u Tuzli Adil Mešanović. Inače, skice za crteže nastajale su u tijeku terenskog prikupljanja podataka, i to na osnovi opisa tradicionalnih dječjih igara koje smo dobivali od naših kazivača. Pri tome smo u potpunosti uvažili svaku korekciju i ispravak dobivene od kazivača. Kolegi Mešanoviću zahvaljujemo na uloženom naporu kod izrade ovih crteža.
- ⁷ Treščica ili trijeska – iver, komadić drveta.

Igra **TITARAKA** – dosta je slična igri *treske* i igrale su je samo djevojčice. Sastojala se u tomu da *nacjeputkaš treščica*⁷ (slika 2.a) i *bacaj iz ruke pa ako ostane jedna – dobiješ, a ako sve spanu – izgubiš* (slika 2.b). Znači, pobjednica u igri bila je ona djevojčica kod koje manji broj *treščica* padne na zemlju prilikom njihova prebacivanja iz ruke u ruku.

Slika 2. Igra titaraka

Igra **KAMENČIĆA** – ovo je igra koju su uglavnom igrale samo djevojčice. Igrala se uvijek u grupi i nikad pojedinačno. Jedna od djevojčica u zrak bi bacila nekoliko kamenčića, čiji je broj uvijek bio manji od broja djece koja sudjeluju u igri (slika 3.a). Ostale su djevojčice trebale uhvatiti kamenčić. Iz igre je ispadala ona koja to nije uspjela (slika 3.b).

Slika 3. Igra kamenčića

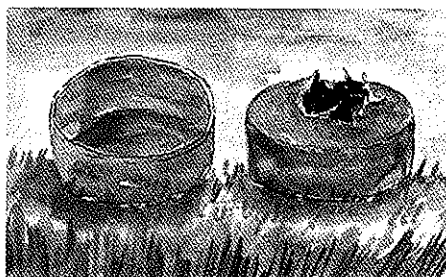
⁸ Klis – štapić, čeperak dugačak koji je na jednom kraju s jedne, a na drugom s druge strane

Igra **TOPOVA** – ovo je zajednička igra za dječake i djevojčice. Za nju su se pravili *topovi* od blata i ila. *Topovi* su bili u obliku manjih zemljanih posuda čije je dno, koje se zvalo *kapak*, trebalo biti što tanje (slika 4.a). Kada se napravi *top*, onda se on podigne u zrak i snažno udari o zemlju; pritom dođe do pucanja dna i svojevrsne „eksplozije“ (slika 4.b). Pobjednik je onaj čiji *top* jače pukne: *Načupamo ila. Ilo se zvalo kudam teče voda pa pocrni zemlja. Ilo, ono crno, načupamo, pa napravimo top dobar, pa ko će bolje, ljepše napraviti. Pa dobro onaj kapak otanjimo, dobro ga otanjimo, a onda pukne ama ha. Bacimo ga od zemlju, pa ono pukne, kuće bolje! Ja bolan.*

Slika 4. Igra topova

a.

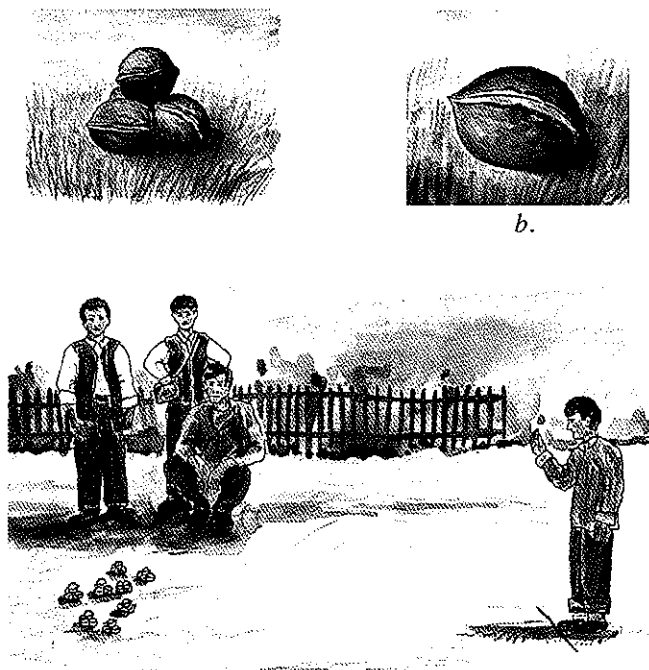

b.

Igra **KÚĆA** – uglavnom je bila igra dječaka. Kod nje su rekviziti bili orasi, od kojih se prvo naprave *kuće*. *Kuća* se sastojala od četiri oraaha, od kojih se tri u obliku trokuta postave na zemlju, a četvrti se stavi na njih (slika 5.a). Na taj se način dobije hrpa oraaha u obliku piramide. Za potrebe ove igre uvijek se pravilo više *kuća*, a broj *kuća* bio je određen količinom oraaha koju su djeca imala kod sebe. Nakon pravljenja *kuća*, dječaci su ih s udaljenosti od pet do šest metara gađali pomoću jednog oraaha koji je morao biti što krupniji da bi se *kuće* lakše pogodile, a zvao se *ornjaš/horinjaš/orinjaš* (slika 5.b). Ako neko dijete pogodi jednu ili više *kuća*, osvaja sve one oraaha koje je uspjelo pomaknuti iz *kuća*.

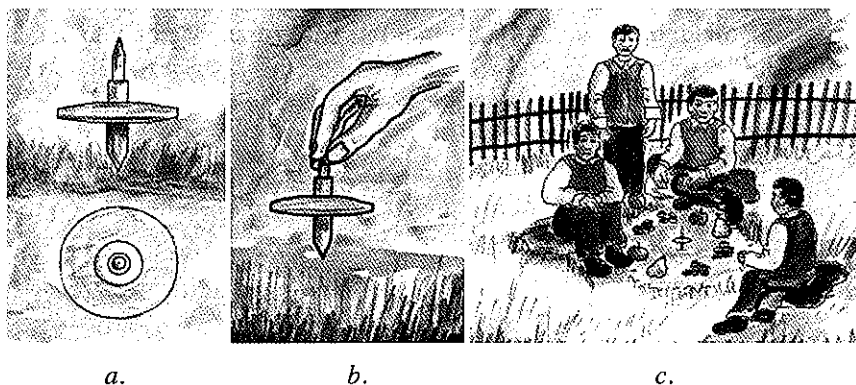
Ova je igra djeci donosila i posebnu korist. Naime, dječaci su znali „osvojiti“ veću količinu ovoga vrlo dragocjenog voća, koje se dosta upotrebljavalo u prehrani: *Igralo se oraaha; naguli oraaha pa se igra kuća. Onaj orah se zvao ornjaš što se gađa kuća, i dobija se po puna šaka oraaha.*

Slika 5. Igra kúća

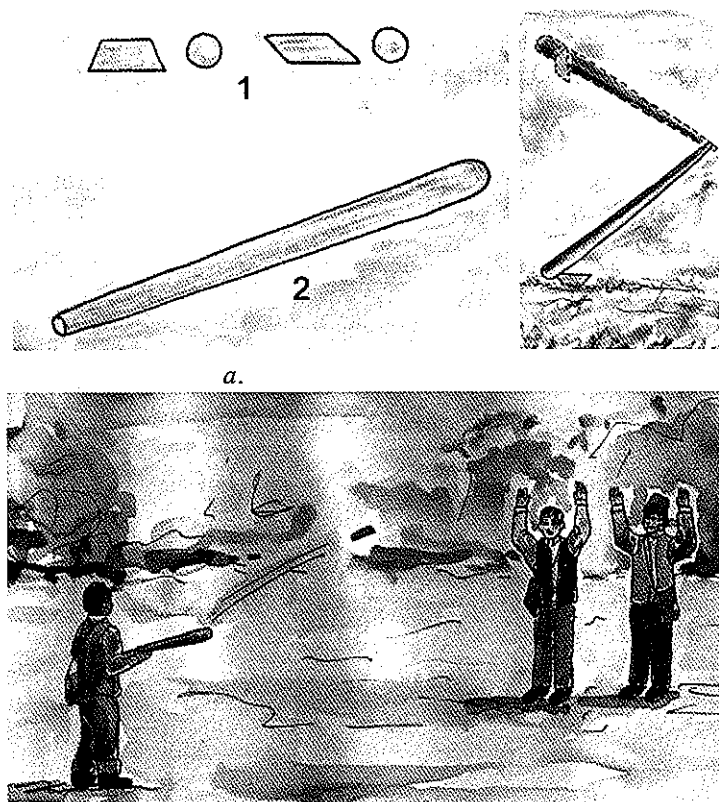

Igra **ZVRK** – uglavnom igra za dječake. *Zvrk* je bio manji komad drveta koji se zaštititi s obje strane (slika 6.a). Na zemlji se napravi krug, *mala goleta* na kojoj se *vrti zvrk* (slika 6.b); na toj *goleti* ukруг se poredaju orasi ili neko drugo voće (npr. suhe šljive), a pedesetih godina i novčići (slika 6.c). Dječaci su naizmjenice vrtjeli *zvrk*, koji prilikom zaustavljanja pada *na goleti* i ovisno o tomu kako je bio okrenut njegov vrh dječaci su osvajali voće ili novčić.

Slika 6. Igra zvrk

Igra **BACETA** – igrali su je isključivo dječaci. Međutim, prema riječima kazivača, ponekad se i neka djevojčica mogla uključiti u igru: *Mi smo bili tak'i muškarci, nijesmo tako curica volili kad smo se igrali otoga, mi smo njija od sebe odbijali*. Rekviziti za ovu igru bili su od drva. Prvo se napravi *baće*, tj. komad drva u obliku valjka, dužine oko 15 centimetara. Taj se komad *zaklisi* s obje strane u suprotnim pravcima (slika 7.a1). Osim *baćeta*, napravi se i *čala/čaliija*, tj. drvena motka dužine 70-80 centimetara (slika 7.a2). Igra se uvijek igrala u grupi, a moralo je biti najmanje troje djece. Sastojala se u tomu da jedan dječak stavi *baće* (*klis*)⁸ na zemlju, a zatim ga *čalom očali* po kraju, koji je *zaklišen*. Na taj način *baće* bi *frknulo u zrak*, a *ti ga dočekaš čalom i čalneš/zvečneš i ono ode kroz zrak* (slika 7.b). Ostala se djeca nalaze na petnaestak metara udaljenosti i njihov je zadatak da uhvate *baće* koje je *ono dijete očalilo vamo njima, da ga vataju/fataju* (slika 7.c).

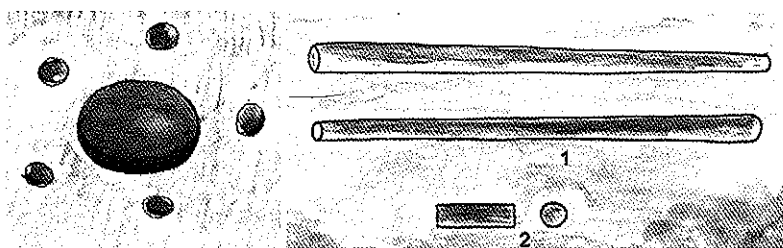
Slika 7. Igra *baćeta*

⁸ Klis – štapić, čeperak dugačak koji je na jednom kraju s jedne, a na drugom s druge strane zaklišen što se baca u nekoj igri; i sama ta igra (*Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Dio V, 1898.-1903.: 79).

Ako neki od tih dječaka uhvati *baće* u ruke – onda on ide *bacati baće*, a onaj koji je *bacao* – ide hvatati. Jedan je dječak *bacao baće* toliko dugo dok ga neki od onih koji su *hvatali baće* ne bi uspio uhvatiti u ruku. *Kad čalneš ono ode tam Bog zna dokle, nekad pobijedim ja, nekad ti, pobijedi ko više put čalne i kome ode dalje baće*. Dječak koji je *bacao baće* morao je posebno paziti na to da *kad baće frkne odmah ga udari, da ne bi spalo na zemlju*. Pri ovoj igri znale su se dogoditi i nezgode, tj. djeca su se znala ozlijediti prilikom hvatanja *baćeta*, tako se *znalo i oko izbit, u nas je bio jedan Neđo, u oko mu frknulo i ozlijedio oko*. Najčešći je naziv za ovu igru bio *baće* ili *baćeta*, i on je najfrekventniji kod Stražana i Jaseničana, dok kod bošnjačkog stanovništva u Zahirovićima, Lisovićima i Breziku susrećemo i naziv *klis*, ali samo u pojedinačnim slučajevima. Naziv koji se također upotrebljavao za ovu igru, ali rjeđe, jest i *čalakanje*.

Igra **PIRIZA** – ova igra također je bila isključivo za dječake. Rekviziti su i za nju bili od drveta i ona je bila slična igri *baćeta*. To je bila igra u grupi od najmanje četiri igrača. Prije početka *na merajki se iskopa rupača*, koja se obično zvala *pikača*, promjera 30 do 50 centimetara.

Slika 8. Igra piriza

c.

Oko te rupe iskopaju se manje rupe u koje dječaci postavljaju jednu nogu i ne smiju je pomicati odatle (slika 8.a). Ti dječaci u rukama drže drvene palice zvane *čale* čija je dužina bila 70-80 centimetara (slika 8.b1). Jedan dječak drži *piriz* u ruci i ima zadatak ubaciti ga u *pikaču*. *Piriz/firiz* kratki je obli komad drva dug oko dvadeset centimetara (slika 8.b2). Zadatak dječaka koji su poredani u krugu oko *pikače* jest da *čalama* odbijaju *piriz/firiz*, tj. da onemoguće da *piriz upadne u pikaču*. Ako bi dječak koji ubacuje uspio ubaciti *piriz* u rupu na sredini, ostali moraju napustiti svoja mjesta i zauzeti nečiju tuđu poziciju, tj. trebaju nogom zauzeti neku manju rupu koja se nalazi oko velike rupe na zemlji. Onaj dječak koji ostane bez svoje pozicije ide ubacivati *piriz/firiz*: *Iskopamo neku rupaču i napravimo od drveta kao piriz i čale. I pravimo, neko kaže roka, neko pikača i toga se igramo. Branimo jednoga, on ide pa baca taj firiz, a mi vamo čuvamo, znaš. I sada, ako on, naprimjer, kad ubaci taj firiz u onu rupaču, sad mi se mijenjamo i ako onaj koji je bac'o uvati mjesto nekoga sad – on ostaje, a onaj koji je ost'o bez rupače čije je bilo mjesto, ide i opeta da baca.*

Postojala je i posebna varijanta ove igre (slika 9), koja je imala isti naziv ali se sadržajno razlikovala od prethodno opisane igre *piriza*. Kod ove varijante *piriza* bilo je potrebno iskopati *rupaču* prečnika od oko pedeset centimetara, a dubine oko dvadeset centimetara. Igrači, koji su isključivo bili dječaci, rasporedili bi se u krug oko ove *rupače*, na udaljenost od nekoliko metara. Dječaci su rukama držali drvene palice – *čale*, koje su bile iste kao i kod igre *bačeta* i *piriza* (slika 8.b1). Osim *čala*, dječaci bi napravili i drveni *piriz/firiz* (slika 8.b2). Igra se sastojala u tomu da su dječaci trebali *čalama* prebacivati *piriz/firiz* jedan do drugoga, ali tako da on prelazi preko iskopane rupe na sredini. Ako u nekog od dječaka *piriz propadne u rupaču*, on je izgubio i ispada iz igre. Pobjednik je onaj tko ostane zadnji u igri.

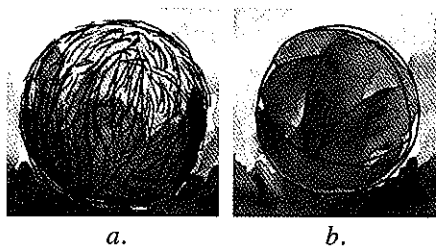
Slika 9. Igra *piriza* (druga varijanta)

Za obje varijante igre *piriza* postojalo je više naziva, kao što su: *friz*, *roka*, *hroka*, *čale*, *pikače*, *šoka*, *pale*. Može se primijetiti da svi potječu od naziva rekvizita u igri. Osim na pašnjacima u planini, ova se igra igrala i u selu na *merajama*⁹: *Većinom je to bilo gor' di je jako džamija, bila tu merajka i bilo nam široko, tu je bilo, sabjeralo se*. U tijeku igre *piriza* događale su se i tučnjave između djece. Najčešći povod bili su namjerni udarci *frizom*: *Bilo je tuče kol'ko hoćeš, pogambaju se: onaj malo očali onog frizom, onaj opet njega i tako*.

Igra **TOPICA** – ovo je zajednička igra, što znači da su u njoj sudjelovali i dječaci i djevojčice (slika 10). Mjesto za igru uvijek je moralo biti neki zagrađeni dio zemljišta, kao npr. zagrađeno dvorište ili avlija. Ako su djeca ovo igrala kod *marve*, ona bi zabilježila granicu na zemlji preko koje igrači nisu smjeli prelaziti. Za ovu se igru pravila i manja lopta, i to od *kravlje dlake*. Djeca su je skupljala s krava tako što bi pokvasila ruke i mokrim rukama dodirivala krave, tako da bi na dlanovima ostajale dlake.

Slika 10. Igra topića

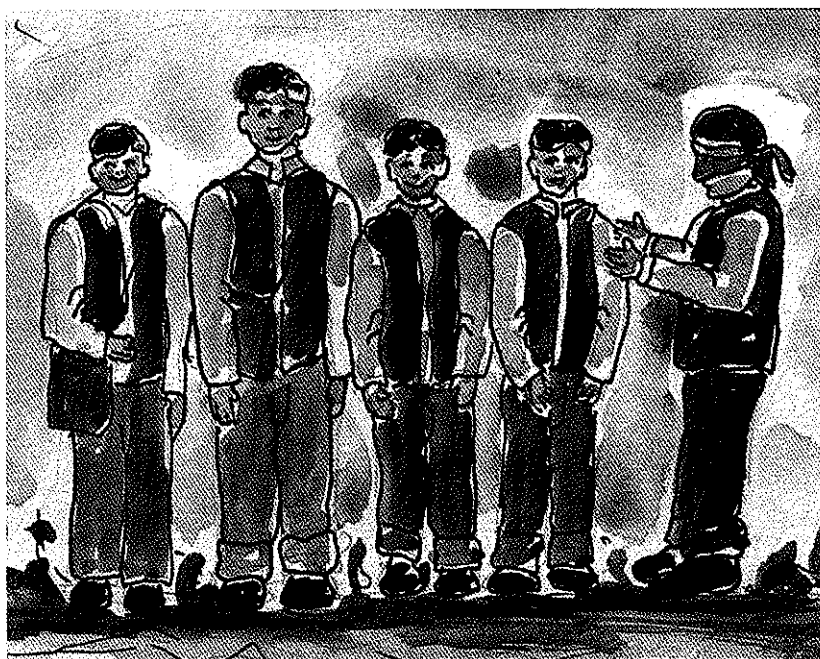
⁹ Meraja/merajka – ugodno goletno zemljište; biće istog postanja, kojega je i riječ *mera* (*Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Dio VI, 1904.-1910.: 604). *Mera* – općinska zemlja; u Bosni i Hercegovini zajednička seoska ili plemenska zemlja; sve seosko zemljište koje nije obraslo šumom i nije obrađeno, zove se *mera* (*Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Dio VI, 1904.-1910.: 603).

Drugi je način bio da se ide za stokom kroz šumu i pokraj živica, i onda se skuplja dlaka s grana i živica koja je otpala s nje. Tu dlaku djeca su skupljala na jedno mjesto i *otogarce* oblikovala manju kuglu koja je služila kao lopta (slika 10.a). U slučaju kada nije bilo lopte od dlaka, počesto se uzimao stari komad odjeće *il' njeko šalče* koje bi se smotalo u obliku lopte i njime bi se gađalo (slika 10.b). U igri *topića*, koja je bila grupna, jedno je dijete imalo zadatak da *ganja ostalu djecu* i da nekoga od njih pogodi loptom napravljenom od *kravljih dlaka*. Igrači su nastojali da ne budu pogođeni, ali u bježanju nisu smjeli napustiti ograđeni dio zemljišta. Onaj tko bi bio pogođen, morao bi *ganjat ostale, pa ko koga ošine*.

Druga varijanta igre *topića*: djeca se uhvate za ruke u kolo, a u sredini je jedno dijete koje loptom od goveđe dlake pogađa neko od djece u kolu. Ako ga pogodi, zamjenjuju se uloge. *I curice i muški su se zajedno igrali, naročito čobani. I kod kuća se igrala manja djeca istih tih igara.*

Igra **ŽMIRKE** zajednička je grupna igra. I ona je imala nekoliko varijanti. U prvoj se djetetu zavežu oči i ono pipajući rukama po ostaloj djeci pogađa tko je tko, tj. pogađa imena ostale djece.

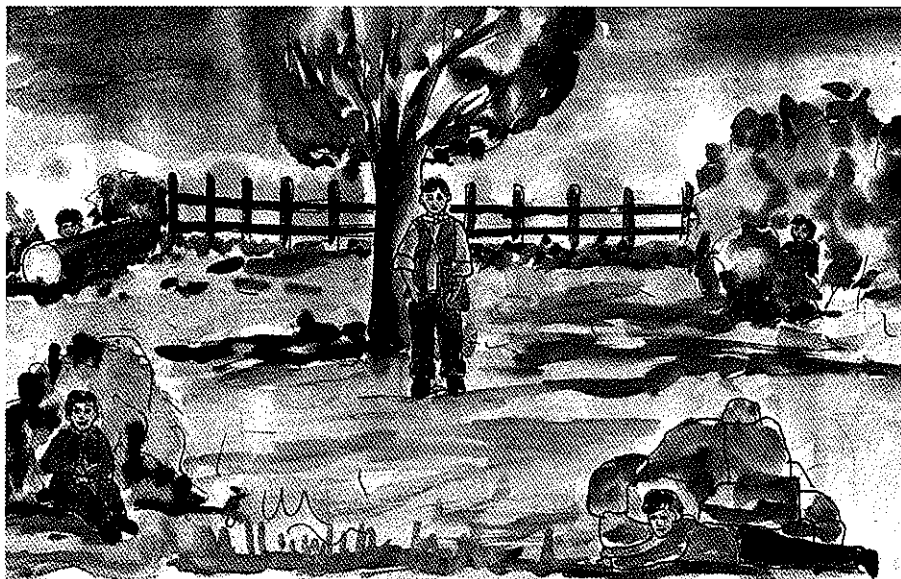
Slika 11. Igra žmirke

U drugoj varijanti žmirke igralo se tako da svi mi moramo zavezati oči da ne vidimo ku' će se ono jedno otići i sakriti. Poslije se odvežu oči i traži se ono jedno što se sakrilo od svih. Dakle, samo ono jedno se sakrije i, ovi, sad svi idemo da tražimo i moramo nać. Ako nitko ne pronađe dijete koje se skrilo i ako ono prije doleti node na skup, leti, da izvinete, da pljune, a ako oni ne dođu, ono je pobijedilo i ponovno se skriva. A nekada se zna sakriti, pa ne mereš nać nikako. Kad se u nas Cvija sakrila pod udžerom pa zaspala, a nju traže od osam sati do deset. A curca zaspala, oni traže, al' nema niđe. A oni počеше vikati nas djecu: „Nema Cvije niđe!“, a ona zaspala gor pod udžerom¹⁰. A nas igralo se kol'ko Bog hoćeš, okupi se to dosta djece i igra se žmirke. I sad nema Cvije. Kako nema?! Ona se krila i udžera bila velika, a ona se sakrila pod udžerom i zaspala.

Treća varijanta žmire (slika 12) bila je da se veći broj djece skriva, a da samo jedno traži djecu koja su se skrila. Mjesto s kojeg je dijete kretalo u potragu zvalo se skup. Cilj djece koja su se krila bio je da ne budu pronađena i da prije onoga koji traži dolete na skup. Svi koji uspiju dotrčati na otaj skup moraju pljunuti za sebe i zanjek za koga hoće, a za koga nije pljunuto, on je poražen, a nikad ne pljuneš za sve. Oni koje dijete što traži pronađe ili onaj za koga nitko nije pljunuo na skupu u sljedećem krugu mora tražiti.

Slika 12. Igra žmirke (treća varijanta)

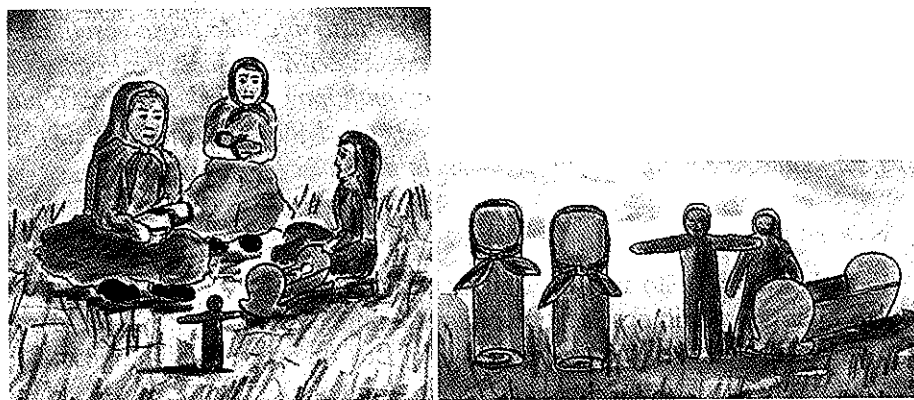

¹⁰ Hudžera/udžera (ar.) – sporedna soba uz kuhinju koja služi kao spremnica (Škaljić 1989.: 335). U bosanskim selima hudžera je posebna zgrada u avliji (dvorištu) u blizini kuće koja je služila kao spremnica. Najčešće je građena od drveta.

Igre koje su opisane imale su svoja pravila i organizaciju. Osim njih, postojale su i određene dječje aktivnosti koje nisu imale svoja pravila niti su podrazumijevale broj igrača koji je nužan. Od ovih aktivnosti, izdvojit ćemo one koje smo kod naših kazivača našli kao najčešće, a to su: igranje *beba*, ljuhanje na kladi i dasci.

Igranje *beba* bilo je isključivo vezano za djevojčice. Često su djevojčice u međusobnom druženju u prvim desetljećima XX. stoljeća pravile *sebi od blata bebe i bešike i metnu suši se na suncu ko djeca*. Nešto poslije, pedesetih godina, djevojčice su pravile *bebe* i od starih krpa: *Saberi krpica pa savijaj počekotine, pa napravi sebi bebu i onda jedna drugoj idemo. Porodila se, kobajagi, pa vičeš: „Porodila mi se kuma, pa joj idem.“* Pravljenje *beba* bilo je prisutno kod djece u sve tri etničke skupine, ali je kod bošnjačke djece u prvim desetljećima XX. stoljeća ono bilo manje izraženo, *jerbo to je hodža kritikov'o. Mi pravimo bebe sebi na ruke i dođe hodža vode u nas i kaže meni: „Nemoj to praviti.“ A ja pitam: „Što, hodža?“ „Pa valja ti na onom svijetu dušu stvoriti.“* Mi vičemo: *„Nećemo više, hodža.“* On kaže nama vako: *„Ti si napravila od krpa insana, a nema duše, a valja mu stvoriti dušu na onom svijetu.“*

Slika 13. Igranje beba

Uz igranje *piriza*, djeca su *na merajama* često dovlačila *kaku kladu* i na nju stavljala dasku u obliku klackalice: *Metnemo kladu i dasku metnemo na kladu i skačemo ono vam – ono vam, skaču gor' u nebo.*

U vremenu kada su djeca ulazila u period adolescencije i *kada su uzimali četrnestu – petnestu godinu* počinju se javljati i neke nove aktivnosti u tijeku noći, koje su posebno karakteristične bile za mušku djecu. One su se odnosile na „krađu“ voća, jahanje konja i sanjkanje na *saonama volujskim*: *Kad se smrkne, moraš pitat roditelja oćel' ti dozvolit da prošetaš. Ko onda nije bilo televizora,*

Slika 14. Ljuljanje na kladi i dasci

radiona pa da slušaš, nego izađemo mi obalaši, što se kaže, čakijaši, pa se ćeramo po putu. Pa ujesen, kad rode šljive, ima šljiva u svome, a mi se saberemo pa odosmo u tuđe bašće, šljive. Pa prije narod drž'o konje, pa mi pojašimo konje, cijelu noć jašemo konje. A kad je zimi, uzmemo saone volujske i onda se spuste skroz nadnu sela i dol' ostavimo saone, ne mogu se izvuć ozdol. Svašta se radilo. Kad u nas neko se ženi, kaže: „Eno, neko se ženi“, pa izađemo mi vako obalaši, neki mladarija i pripriječimo put, zagrađimo, samo pustiš mladoženju kao momka. U ovom životnom periodu često su djeca znala i na svoj način obilježavati vjerske blagdane: A kad bude u'ći Božića, niko ništa nije im'o da se veseli, onda mi uzmemo karabita i one kutije, znaš one džezve. I da izvineš, probijemo one kutije i stavimo karabita, pa kad ono pukne, opali, pa ode gor' ona džezva pitaj Boga dokle. A pogledaj sad. Nova godina kad je kud god se okreneš vatra kreše, a prije nije bilo, djeci daj šta bilo da se zabavljaju.

Kratak osvrt

Bez obzira na to što igre nisu bile zasebne aktivnosti djece nego sastavni dijelovi njihovih radnih obveza, odlučili smo njima posvetiti ovaj rad, s obzirom na to da tradicionalne dječje igre zauzimaju jedno od najznačajnijih mjesta u etnopedagoškom proučavanju odgoja u domeni tradicijske kulture.

Sve su igre koje smo opisali, kao popratna aktivnost svakodnevnih radnih obveza djece, bile osnovni sadržaj sekundarne socijalizacije. Pritom su *dineri* (vršnjaci), kao agens, imali veliki utjecaj na razvoj i uspostavljanje socijalnih relacija i kontakata.

LITERATURA

1. *Enciklopedija Jugoslavije 5* (1957.): Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
2. Gud, Vilijem; Het, Pol (1966.): *Metodi socijalnog istraživanja*, Beograd: Vuk Karadžić.
3. Kreč, Dejvid; Kračfild, S. Ričard; Balaki, L. Igerton (1972.): *Pojedinac u društvu*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Srbije.
4. Mužić, Vladimir (1973.): *Metodologija pedagoških istraživanja*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
5. *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Dio V, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1898.-1903.
6. *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Dio VI, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904.-1910.
7. Slatina, Mujo (2005.): *Od individue do ličnosti – uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*, Zenica: Dom štampe.
8. Škaljić, Abdulah (1989.): *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.
9. Tufekčić, Adnan (2009.): Etnopedagogija kao znanstvena disciplina. *Školski vjesnik*.
10. Волков, Геннадий Никандрович (1999.): *Этнопедagogика: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. Заведений*, Москва: Издательский центр „Академия“.
11. Волков, Геннадий Никандрович (2004.): *Чувашская этнопедagogика*, Издание третье, дополненное, Чебоксары: Фонд И. Я. Яковлева, Чебоксарский институт экономики и менеджмента Санкт-Петербургского государственного политехнического университета.

UDK:394.3-053.2(497.6 Majevisa)(091)

Review article

Received: 10th March 2010

Accepted: 22nd April 2010

ETHNO PEDAGOGICAL REVIEW OF TRADITIONAL CHILDREN'S GAMES FROM MAJEVICA

Adnan TUFEKČIĆ

The Faculty of Philosophy in Tuzla

Summary: *Traditional children's games occupy one of the most significant places in the ethno pedagogical study of education in the domain of traditional culture. Games in folk pedagogy have introduced the essence of folk customs to children, and have helped to achieve adjustment in behavior according to the established rules. Games have comprised the basic content of youth's secondary socialization. The work gives ethno pedagogical descriptions of the traditional children's games collected within a field research on the area of several settlements on the mountain of Majevisa in the North-East Bosnia. The games described in this work are: the "reska", the "itaraka", the game of stones, the game of cannons, the game of houses, the game of whirligig, the game of "baće", the game of "piriz", the hide-and-seeK game, and the game of babies.*

Key words: *traditional education, traditional games, the mountain of Majevisa, the "treska", the "itaraka", the game of stones, the game of cannons, the game of houses, the game of whirligig, the game of "baće", the game of "piriz", the hide-and-seeK game, and the game of babies.*
